

Osmaans-Turkse hervormingen in 19e-eeuws Mekka

1 Sayyid Abd al-Ghaffar, Christiaan Snouck Hurgronje in Mekka, 1885 [Foto UB Leiden]

In 1884-1885 bezocht de Nederlandse arabist en islamoloog Christiaan Snouck Hurgronje Djedda en Mekka. Voor dat bezoek bekeerde hij zich tot de islam. Als eerste westerling maakte hij daar foto's en toen hij gedwongen werd het Arabisch schiereiland te verlaten liet hij zijn camera achter bij een Mekkaanse dokter die hem geholpen had, Sayyid Abd al-Ghaffar. Hij maakte de meeste buitenopnamen. De foto's in de Bijzondere Collecties van de Universitaire Bibliotheken Leiden tonen niet alleen de heiligdommen en de pelgrims, maar ook de snelle maatschappelijke veranderingen in de provincie van de Hidjaz.

Vanaf 1517 vielen de Heilige Plaatsen van de islam onder Osmaans bestuur. De sultan hechtte veel waarde aan het beschermen van de hadj. Dat kostte veel geld, maar het verleende ook veel prestige in de hele islamitische wereld. Zo werd de Grote Moskee in Mekka

ontworpen door Sinan Pasja, de beroemdste Osmaanse architect van de zestiende eeuw. Om de continuïteit te handhaven lieten de Osmanen het lokale bestuur van Mekka over aan de dynastie van de Sjeriefen, afstammelingen van de Profeet Mohammed. Zij zorgden voor de lokale veiligheid en het faciliteren van de Hadj.

2 Sayyid Abd al-Ghaffar, overzichtsfoto van de Grote Moskee in Mekka, ontworpen door Sinan Pasja, ca. 1886 [Foto UB Leiden]

3 C. Snouck Hurgronje, foto van Osman Nuri Pasja, gouverneur van de Hidjaz, 1884 [Foto UB Leiden]

Modernisering

Vanaf circa 1880 was dit bestuursmodel niet meer te handhaven. Het Osmaanse Rijk was bezig met een grootscheepse maatschappelijke en militaire hervorming en de Hidjaz kon daarbij niet achterblijven. Dat ging echter niet zonder verzet. In 1881 werd de heersende Sjerief afgezet en vervangen door een opvolger die (voorlopig) inschikkelijker was. Maarschalk Osman Nuri Pasja (1840-1899) nam als nieuwe gouverneur het bestuur in handen. Op een foto draagt hij niet zijn gewone militaire uniform maar een speciale ceremoniële dracht die zowel westerse als oosterse elementen bevat.

Met nooit eerder vertoonde energie begon hij aan de modernisering van Mekka. Hij bouwde een bestuursgebouw, een politiebureau, een ziekenhuis en een drukpers. Ook repareerde hij de watertoevoer van de stad, repareerde de forten en bouwde een nieuwe kazerne. Ook richtte hij een provinciale raad ("Meclis") op voor consultatie van de bevolking. De lokale bevolking accepteerde de veranderingen maar moeilijk en ze wisten door intrige bij het hof in Istanbul voor elkaar te krijgen dat de gouverneur in 1886 weggestuurd werd. Voor de diep-gelovige en conservatieve Mekkanen moeten de veranderingen inderdaad als een schok gekomen zijn.

Die Hamîdijah, von Othmân Pascha ge- bautes Regierungsgebäude in Mekka.

4 Sayyid Abd al-Ghaffar, de Hamidiye, het moderne bestuursgebouw van Mekka, ca. 1886 [Foto UB Leiden]

5 Sayyid Abd al-Ghaffar, de Osmaanse drukpers in Mekka, ca. 1886 [Foto UB Leiden]

6 Osmaans rijkswapen in het jaarboek
(Salnâme) van de provincie Hidjaz, 1892 [Foto
UB Leiden]

7 Hicaz Vilâyeti'nin Resmî Gazetidir (Officiële
Courant van de Provincie Hidjaz), uitgegeven
vanaf 1908 [Foto UB Leiden]

Het sneeuwwitte overheidsgebouw, ter ere van Sultan Abdül Hamid de Hamidiye genoemd, paste helemaal niet bij de oude architectuur van Mekka. Het ziet er eerder westers uit met veel klassieke details en een monumentaal hek eromheen.

Hetzelfde geldt voor het gebouw van de drukpers, opgericht in 1883 met twintig medewerkers. De zware drukpersen uit Istanbul en Wenen werden op de begane grond gezet; op de bovenverdieping werkten de redacteurs en de correctoren. Op een afbeelding lijken straatjongens en cafébezoekers zich weinig aan te trekken van deze nieuwigheid. Vanaf circa 1885 begon de pers een *Salnâme* of jaarboek uit te geven met een gedetailleerd overzicht van de Osmaanse overheidsdiensten, een belangrijke bron van historische informatie.

Vanaf 1908 werd daar ook de allereerste krant van het Arabisch Schiereiland gedrukt, *Hicaz Vilâyeti'nin Resmî Gazetidir* (Officiële Courant van de Provincie Hidjaz). Om de kosten te dekken drukte de pers ook religieuze boekjes voor de pelgrims in het Arabisch en het Maleis.

Bouwstenen voor de toekomst

Alle gebouwen die je op de foto's ziet zijn inmiddels afgebroken. De pelgrims komen tegenwoordig met miljoenen tegelijk in plaats van met honderdduizenden. In de afgelopen jaren zijn zelfs de laatste resten van de Moskee van Sinan verwijderd om meer plaats te maken voor de pelgrims. Niet alleen zijn de forten op de heuveltoppen afgebroken, ook de heuvels zelf zijn weggehaald (!).

In 1916 kwam de Hidjaz in opstand tegen de Osmaanse sultan en riepen de Arabieren de onafhankelijkheid uit. Nog geen tien jaar later werden ze opgevolgd door de dynastie van de Saoedi's, die daar nog steeds regeren. Maar de Osmaanse modernisering hebben wortel geschoten en zijn nooit teruggedraaid. Daarmee waren het echte bouwstenen voor de toekomst.

Arnoud Vrolijk
Leiden, 24 februari 2022